



O SUVREMENOME HRVATSKOME PJESNIŠTVU CVJETKA MILANJE¹

Sanjin Sorel

(Odsjek za kroatistiku, Filozofski fakultet – Rijeka)

U tekstu se analiziraju teorijske i književnopovijesne odrednice diskurza Cvjetka Milanje u proučavanju suvremenoga hrvatskoga pjesništva. Određuju se glavna težišta, suodnosi te praktična razina analize koje autor primjenjuje u svom projektu. S obzirom da je riječ o pionirskom sistematiziranju hrvatskoga pjesništva XX. stoljeća, sasvim je razumljivo kako se konačni sudovi ne mogu izreći.

Krenimo obrnutim putem, ne od znanstvenoga diskurza teorije književnosti, filozofije, lingvistike, sociologije i antropologije, što su temeljne discipline diskurza Cvjetka Milanje, koji se kreće prema sustavu pjesništva dvadesetoga stoljeća, nego, rekoh, krenimo obrnuto – od njegova pjesništva do znanstvenoga opisa toga cjelokupnoga sustava, što je temeljni Milanjin poduhvat. Riječ je o jedinom ciklusu pjesama, barem meni poznatom, koji je Milanja (1995) objelodanio. *Pusta zemlja hrvatska*, što je već iz naslova vidljivo, kreće od modernizma, aludirajući, dakako, na Eliotovu *Pustu zemlju*. No, kako je u Eliotovoj poemi značajan kontekst – *il miglior fabbro* – Ezra Pound, pjesnik analogan prozaiku Joyceu, pjesnik koji je u *Cantosima* ne najavio, nego realizirao sve ono što se na razini *praktičnoga i teorijskoga*

¹ Riječ je o ponešto izmijenjenome tekstu *Cvjetko Milanja i hrvatsko pjesništvo*, Zbornik radova VII. saziva međunarodnog znanstvenog skupa, Osijek 2006, str. 241–252.

uma odigralo u postmoderni, ukoliko se ona dogodila, što neki sociolozi dovode u pitanje govoreći o klasičnoj i refleksivnoj modernosti (usp. Beck, 1997) ili pak na što upućuje A. Giddens (1990) o posljedicama modernosti, utoliko je riječ o analogiji. Drugim riječima, krećući od naslovne sintagme prema samom tekstu, Milanja se kreće od modernizma prema postmodernizmu: postupci su klasično postmodernistički: intertekstualnost, trag, odsutnost – prisutnost, neprekinuta semioza, rascjep između označitelja i označenoga, odnos prema tradiciji i njezinim muzejima, kultura kao nova ideologija (Paić, 2005) etc. Čini se da opet moramo obrnuti stvar – ciklus pjesama *Pusta zemlja hrvatska* mjesto je na kojemu teorija vježba svoju izvedbu, riječ je o klasičnome književnome performansu (Goldberg, 2003, Nagy, 2000).

* * *

Ispisivanje povijesti hrvatskoga pjesništva dvadesetoga stoljeća jedinstven je projekt hrvatske znanosti o književnosti. Pjesništvo se uglavnom promatralo sporadično, s većom ili manjom učestalošću, stoga ne čudi činjenica kako je poezija prve polovice dvadesetoga stoljeća kudikamo bolje proučena i kontekstualizirana negoli je to slučaj s drugim dijelom stoljeća.²

Milanjin projekt je, držimo, integralan, odnosno podijeljen u nekoliko faza. Prvi faza prvenstveno je vezana uz knjigu *Užas jezične moći*. Druga faza se otvara i zatvara s knjigama *Doba razlika* te *Slijepa pjege postmoderne*. Treća faza vezana je uz *Hrvatsko pjesništvo od 1950 do 2000. (I, II, III)* te *Pjesništvo hrvatskog ekspresionizma*.

Užas jezične moći knjiga je koja gotovo na početku stvara jezične okvire razumijevanja na kojima će se kasnije eksplicirati sama struktura pjesništva i njegove povijesti. Milanja kreće od pretpostavke koju je iznosio M. Foucault (1971, 340–344) kako je jezik nužan posrednik za svaku znanstvenu spoznaju, kako se on formira kao realnost u kojoj se sjeku svi oblici tradicije te kako je on preduvjet književnosti te da se kao takav uvijek vraća sebi. No Foucault kreće dalje te ustvrđuje kako se u autoreferencijalnim jezičnim igrama sam jezik udaljio od klasičnoga humanističkoga projekta te je time

² Uvažavajući, više ili manje, povijesti hrvatske književnosti tek se nekolicina autora sustavnije bavila pjesništvom druge polovice dvadesetoga stoljeća: Zvonimir Mrkonjić, Tonko Maroević, Branko Bošnjak, Krešimir Bagić, Branko Maleš, Ante Stamać, Branko Vuletić, Branimir Donat.

nagovijestio *konačnost čovjeka* (421). *Povratak jeziku* Foucaultu je omogućio zaključak kako je čovjek sa svojim praksama rada i života tek novije otkriće – tek od 16. stoljeća kada je tek “figura između dva načina postojanja jezika” (424). Drugim riječima jezik je mjesto kojim se čovjek otuđuje na svim razinama – povijesti, društva, vlasti, Subjekta. Navedenu će klasičnu Foucaultovu misao o smrti subjekta Milanja učiniti svojim ishodišnim mjestom tako što će ustvrditi moć represije³ koju jezik posjeduje, osobito u svojim performativnim sustavima. Stoga nije čudno da će pragmalingvistiku autor učiniti vlastitim općim metodološkim mjestom pri analizi kako žanrova tako i pojedinačnih poetika. Krećući od ideje kako jezik otuđuje, Milanja još u predgovoru ustvrđuje i njegovu “iskvarenost”. Ustvrdjujući semiotičku dimenziju jezika i neprekinutoga referencijskoga okvira, utvrđuje i različite razine kojima jezik otuđuje u svim svojim diferencirajućim praksama (ekonomskim, birokratskim, znantvenim, humanističkim, pravnim etc.). Subjekti više ne misle o *jezičnom materijalu* stoga ih sam jezik govori, upravlja njima, kontrolira ih i otuđuje, čime se Milanja nadovezuje na Marxa (1981).⁴

Kao što je već bilo rečeno, tradicija i kontekst (koji omogućava komunikacijsku situaciju) – sasvim u domeni jezika – metodološke su osnove pri analizi poetike stilske formacije ili pojedinačnoga autora. No, Milanja kreće korak dalje te u svakoj književnoj praksi, široj ili užoj, određuje filozofski okvir. Okvire vlastite interpretativne prakse podastrijet će u *Slijepim pjegama postmoderne*. Kako svaki govor o postmoderni i postmodernizmu uključuje prijepor, još uvijek nerazriješen, a sve više i napuštan, tako i Milanja kreće od nejasnoća imena te diferencijacije dvaju paradigmi moderne i postmoderne. S druge pak strane, on ispisuje određenu povijest nastanka prijepora, veza i utjecaja među filozofima, počev od Nietzschea preko kritičke teorije i američke podosta raznorodne grupacije mislioca pa sve do poststrukturalističke francuske teorije. Tako pratimo ono što nam daje labavi opis sustava postmoderne: pluralitet tradicija, de/centriranost subjekta, drukčija strukturalizacija vrijednosti, gubitak prošlosti/povijesti, delokalizacija tijela, odnos prema Drugome, individualizacija, relativizam, *iscrpljenost paradigme mo-*

³ Ako ćemo biti malo neozbiljni, ne možemo ne primijetiti kako je Foucault u svojim temeljnim knjigama dokazivao očito: represija je u temelju jezika, seksualnost je prostor moći, baš kao i institucije (zatvor, ludnica, bolnica), znanje omogućava moć. Doduše, na temelju starih spoznaja mislio je inovativnije. Poigramo li se dalje, možemo reći patuljci smo na leđima divova, citiramo li Umberta Eca.

⁴ Posebno *Bilješke o Jamesu Millu*.

derne, društvena i tehnologijska etiologija postmoderne, politički aspekti postmoderne itd. U tim će problematiziranjima, koja su povijesno-teorijske naravi, u vrlo širokom teorijskom rasponu pa dotaknuvši se i umjetničkih partikularnih praksi postmodernizma Milanja nedvosmisleno uključiti i vrijednosni sud opredjeljujući se za onu argumentacijsku liniju mišljenja kojoj je domicilno mjesto Francuska.

Veliki projekt Cvjetka Milanje, pisanje povijesti hrvatske poezije XX. stoljeća, započeo je u nimalo poetskim uvjetima – u vrijeme osamostaljivanja Republike Hrvatske i rata za njezino postojanje. U tim početnim godinama kada se redefiniraju svi, pa tako i kulturni odnosi, prakse i identiteti naše kulture kako u otklonu tako i u zajedničkim osnovama, u redefiniranju onoga istoga i različitoga, Milanja svoj pothvat shvaća vrlo ozbiljno. Baš kao što je Mrkonjić 1971. godine započeo knjigu rečenicom kako je jedan period hrvatskog pjesništva završio tako i Milanja to ne izriče tim riječima, no isto kaže drugačije u predgovoru *Doba razlika*: “Stanje, dijagnoza, pa dakle i deskripcije konstituenata strukturnih konstanti, polja mogućnosti i razlika poratne hrvatske književnosti” (1990: 7). Drugim riječima – vrijeme je za ozbiljnu i detaljnu, polustoljetnu sintezu hrvatske pjesničke prakse. Time se autorov projekt priključuje definiranju jednog dijela hrvatske kulturne politike i opisa polja unutar promijenjenoga ideološkoga obzora. I etika i poetika – politika na djelu. Usto i posao povjesničara hrvatske književnosti na zagrebačkom Odsjeku za kroatistiku. Sve to je profesoru Milanji osiguralo moć da krene u nešto, ne mogu izbjeći patetiku, za što mi na pamet pada samo jedna riječ – grandiozno, za našu malu kulturu. Ono što je već sada vidljivo jest činjenica da je skoro pa dovršio svoj projekt, ali i učinci koji možda nisu vidljivi na prvu loptu, a izuzetno su bitni za buduća čitanja tog istog korpusa, a i onoga koji će tek biti napisan. Naime, prepoznao je, opisao te imenovao polje, a time ga učinio vidljivim, ali i to da je politika poezije (usp. Đurić, 2010) ujedno postala i politikom diskurza književne povijesti na koju Milanja izuzetno utječe.

Svega su dvije, dakle, operativne analitičke paradigme kojima je predmet suvremeno hrvatsko pjesništvo. Mrkonjićeva *Razdioba* i, naravno, Milanjina. Prva je, nesumnjivo, izuzetno bitna za detekciju polja samog i njegovu klasifikaciju. Milanjin projekt ne samo da je pred sobom imao tridesetak godina više pjesničke prakse nego i kudikamo razgranatiju kritičarsku i književnopovijesnu te teorijsku situaciju, a koje je sve trebalo usustaviti u jednu organsku cjelinu. A i takav je trebalo opet promatrati u daleko širem

povijesnom pogledu – u kontekstu cjelokupne povijesti pjesništva XX. stoljeća.

Knjiga *Doba razlika* (1990) zapravo je sažetak, priprema za projekt *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000. (2000–2012)* u kojima je detektirao, razdijelio i opisao sustav modernoga i suvremenoga hrvatskoga pjesništva. Navedena druga faza podijeljena je u dva segmenta. Prvi daje poetički dok drugi teorijski okvir unutar kojih će se na praktičnoj razini projekt rasplitati. Uvodni esej sadrži teorijsku razradu, odnosnu *tipologiju poratnog hrvatskog pjesništva* dok drugi dio knjige određuje paradigmatске primjere, glavne nositelje/predstavnike navedene tipologije. Već u uvodu naznačit će nekoliko mogućih i nerazdvojno povezanih koncepcija kojim se određuje književno-povijesni okvir sistematizacije hrvatskog pjesništva druge polovice XX. stoljeća: potraga za stilskim formacijama, uopćavanje mikrostruktura i poetika te metodološka deskripcija modela. U njoj je Milanja prepoznao i obrazložio, odnosno inaugurirao časopise i njihovu pjesničku, prevodilačku, teorijsko-kritičku produkciju kao središta poetičkih situacija u određenome povijesnome razdoblju druge polovice XX. stoljeća. U *Skici moguće tipologije poratnog hrvatskog pjesništva* početak pedesetih (1952) definira prevratničkom iz više razloga, no najvažniji rez veže uz pokretanje časopisa *Krugovi*, te shodno tome generaciju naziva *krugovaškom*. Šezdesete određuje časopis *Razlog* i *razlogovska skupina*. Određujući ih, usprkos naglašenoj autopoeitičkoj heteronomiji, moderističkim i prosvjetiteljskim razdobljem hrvatske književnosti, postavlja temelj za svoju ključnu tezu o začetku pjesničkoga postmodernizma i neprosvjetiteljskom prosedeu sedamdesetih godina za koje “odgovornost” preuzima časopis *Pitanja* između 1969. i 1974. godine. Štoviše, već se sljedeći časopisni projekti, *Off* i *Quorum*, također promatraju unutar inaugurirane *postmodernističke matrice*, ali i brojne druge neomodernističke prakse koje zapravo samo dodatno legitimiraju tezu o fragmentarnosti, trošivosti, disperzivnosti (itd.) navedene matrice.

Na binarnim će oprekama, povijesno detektiranim i kontekstualiziranim, modernizam – postmodernizam izgraditi i onu poetičku koja je opisana dvjema modelativnim matricama – gnoseološkom i semiotičkom. Dok će prva sintetizirati dva Mrkonjićeva iskustva, prostora i egzistencije, ono treće pjesničko iskustvo jezika bit će usporedivo sa semiotičkom modelativnom matricom. Time Milanja potvrđuje i teorijsko-književnopovijesnu logiku i sljedništvo, a ne prekidanje s već referentnim modelima. Na praktičnoj, poetičko-pjesničkoj razini opet će dominirati dvije paradigme, *antipoda* i

začetnika – prva je ona vezana uz pjesništvo Slavka Mihalića, druga pak ona uz Ivana Slamniga. Ta će dva pjesnika postati okosnicom vrlo različitih, no ipak svedivih modela suvremenoga hrvatskoga pjesništva u rasponu od kojih šezdesetak godina.

Takvim je pristupom Milanja prvi nakon Zvonimira Mrkonjića dao metodološku, i vrlo operativnu, sistematiku kojom se može promatrati hrvatsko pjesništvo. Kasnije će ponešto modificirati terminologiju te će u opticaj uvesti “pjesništvo scene označenoga” te “pjesništvo označiteljske scene”. No unutar časopisnog ustrojstva dijakronije hrvatskoga pjesništva, što će se kasnije vidjeti, postoje neke ne samo terminološke nejasnoće nego mjesta koja je nemoguće sistematizirati, čega je itekako svjestan i sam Milanja. Književnost ne funkcionira po strogim projekcijama interpretatora nego, opirući se znanstvenome umu u svojim beskrajnim individualnim emanacijama, narušava svaki poredak. Stoga Milanja, usprkos tome što je svjestan dekonstrukcije vrijednosti koju je postmoderna generirala kao “gard”, strah pred totalizirajućim instancama moderne on ipak vrednuje. Odabir paradigmatičkih književnica/književnika upravo je paradigmatičan: Kaštelan, Mihalić, Slamnig, Dragojević, Mrkonjić, Maroević, Bošnjak, Rogić Nehajev, Maković, Maleš. U izabranim je primjerima ugrađena hijerarhija, povijest pjesništva posljednjih šezdesetak godina, primjerni poetički modeli, osobni pogled.

Izvođenje iz *Doba razlika* prema *Hrvatskom pjesništvu od 1950. do 2000.* krenut će, kako je već napomenuto, fiksacijom za časopise – *Kolo*, *Razlog*, *Pitanja*, *Off*, *Quorum*. Usprkos činjenici da se u časopisima prepoznaje generator poetičkog zbivanja, Milanja će na različite načine ukazivati na približavanje ili udaljavanje pjesničke prakse od tako postavljena modela. Struktura knjiga je jednostavna: uvodni esej koji definira mjesto i vrijeme te poetike, smještanje poetika i autora u društveni kontekst, te vezivanja određene teorijske ili filozofske misli uz navedenu poetiku. Tako će krugovašima *teorijski um* određivati živost (živahnost), egzistencijalizam, gnozeologija. Za razliku od njih kod razlogaša *filozofski horizont* određivat će se pitanjima ideologije, kulturne politike i nacionalne kulture; Pejović, Sutlić, Praxis (Kangrga, Petrović, Vranicki) te kao kontekst svakog pogleda na svijet i umjetnost – Heidegger. Ono što se terminološki čini sasvim postmodernističkim, dakle ne bez uplitanja književnosti u teoriju, u prvoj knjizi serijala jest ujedno i klasifikacijski problem. Supostojanje više paralelnih paradigmi (krugovaši i “suputnici” – nadrealisti i bukoličari, te s treće strane “izvandomovinci”) određuje drugim riječima nejedinstven poetički model,

što je uostalom i karakteristika značajnog dijela krugovaškoga pjesništva. Problem nastaje kod određivanja cjelokupnog pjesništva određenoga vremena te razdiobe koja u stvari problem krugovaša gotovo da prikazuje parcijalnim. U nekim stvarima nije jasna markacijska crta koja će dijeliti “usputnike” od “drugih usputnika”, dok su “izmeđućnici” također nedovoljno elaborirani. U drugom će nastavku Milanja uvesti pojam za poetički diskohherentnu grupaciju pjesnika: “istovremenici”. Naime, ona svojim semantičkim poljem pokriva “suputnike”, “usputnike i druge usputnike”, ali i “izvandomovince”. Drugim riječima, centralni Milanjin problem ogleda se u nemogućnosti klasifikacije značajnog dijela pjesništva u književnopovijesnom pogledu, dok poetički oni bivaju “pokriveni” dvama operativnim pojmovima – gno-seološko pjesništvo i, kasnije, semiotičko pjesništvo. Svjestan činjenice kako se svaka subjektivna praksa opire znanstveno-humanističkom usustavljanju, Milanja i ne pokušava projekt zaokružiti stoga odabire u svim onim slučajevima koji se opiru sustavu novi sustav mimo nadređenog sustava: on nam podastire monografske eseje koji vrlo detaljno signiraju poetičke, društvene pa i političke okvire svakog od interpretiranih pjesnika. Time razlabavljuje klasifikaciju priznajući da je svako njezino uprizorenje ujedno barem dvojaka interpretativna karaktera. Time možda izlazi iz okvira modernističke logike svođenja na jedan integralni model, no otvara praksu sasvim postmodernističku.

Treća u nizu knjiga *Hrvatskoga pjesništva* paradigmatki je tekst u smislu što ona podjednako sintetizira autorov dominantni pjesnički i znanstveni interes, a koji je prije svega *tekstualistički* određen. Prije same razdiobe poetskih praksi, bitno monografski određenih, Milanja prezentira *ideološko-ideologijski* uvjet nastanka, prije svega tekstualističko-poststrukturalističkih poetika (Kolibaš, Bošnjak, Nehajev, Maković, Stojević itd.). Dakle, kroz *Dekonstrukciju društvenog konteksta* u sjeni bipolarnosti i 1968. godine, znači antagonizma između *tehničko-tehnološke zapadne utopije* i istočne *ideologiziranosti*, Milanja prezentira ideju dekonstrukcije obaju koncepata, a na književnome planu razvlašćivanje logocentričke paradigme Smisla i Cjelovitosti gdje instanca Ja biva prepuštenija (ne)milosti Drugoga, jezika, konačno i nesvjesnoga koje se i manifestira putem njega. Teze koje zagovaraju *pitanjaši* manifestnog *Slova razlike* bile bi, po autoru: dekonstrukcija konteksta, ideja tijela kao subjekta, fenomen dekonstrukcije društvenoga. Milanja uglavnom slijedi vlastitu periodizacijsku paradigmu iz *Doba razlika* (*Hrvatsko pjesništvo* je detaljno razrađivanje naznačene problematike, teza, modela) kada generatorima poetskih koncepata nakon Drugog svjetskog

rata vidi časopise, u ovome slučaju *Pitanja*, prije svega iz prve Bošnjakovo-Kolibašove faze. Takovrsna koncepcija ne isključuje supostojanje drugih paralelnih poetika, kao što je to i iz ove knjige vidljivo u, primjerice, pjesništvu manirizma i neomanirizma. No, to je pitanje već naznačeno u *Hrvatskome ekspresionizmu* gdje Milanja konstatira paralelizam dvija dominantnih pravaca – ekspresionizma i neosimbolizma. Milanja središnjim *teorijskim i poetičko-praktičnim problemom* grupacije pjesnika *Pitanja* apostrofira “kategorije inskripcije, pisanja, odnosno pisanja i moći” (Milanja, 2003: 22), ali, na primjeru će Rogića Nehajeva pokazati i “pitanje tehnike i igre, apsolutnog i misterijskog, vezanog uz tjelesnost” (33). No, s razlogom će, u tom uvodnom poglavlju autor najviše prostora, uz Bošnjaka i Rogića, pa i Mrkonjića, dati Darku Kolibašu koji je umnogome i profilirao časopis. Kako autor navodi, riječ je o neobičnom slučaju hrvatske književnosti kojemu je pisati i biti bilo isto i koji je “konstelirao scenu označitelja”, bez obzira na njegove kvalitativne oscilacije i “shizofreni diskurz”. Riječ je o autoru koji je “uueo” u pjesništvo Derridu te Lacana i koji se na njihovome skripturalističkome tragu koncentrirao “oko nekoliko dominantnih pitanja koja je želio dekonstruirati: pitanje identiteta i razlike, te pitanje pred-metafizičkoga ne-identitetnoga *pokretača*, kao *čiste bjeline* iz koje ishodi pismo, označitelj u deridijanskom smislu riječi” (Milanja, 2003: 39). U čitanjima poststrukturalističkih pjesnika Milanja ne samo da je dominantno dekonstrukcijski određen nego i *gramatologiju* vidi kontekstom, negdje i gotovo povodom pisanja. Stoga najviše prostora dobivaju, ali iz različitih aksioloških pozicija, prije svega Kolibaš, Bošnjak i Rogić Nehajev stoga što se njihovo pjesništvo, ali i esejizam, konstituiraju na problemima *pisanja* i *moći*, za razliku od ostalih autora, primjerice Machieda i Stojevića čiji se esejističko-znanstveni rad značajnije oslanja na povijesna i teorijska istraživanja.

Od ostalih poetičkih modela Milanja apostrofira neotradicionalizam i simulacijski realizam te manirizam i neomanirizam. S obzirom da oni u određenoj mjeri korespondiraju i s nekim pitanjaškim strategijama, ali značajnije s drugim pjesničkim iskustvima značajnije književnopovijesno i tradicijski uvjetovanima, Milanja je učinio stanoviti, svjesni ili nesvjesni, previd. Naime, dok je tekstualističko pjesništvo iscrpno teorijski obradio, dotle se kod drugih modela nije posebno bavio njihovim teorijskim osamostaljivanjem i opisivanjem nego je deskripciju modela fragmentarizirao i ucijepio u same monografske studije pojedinih pjesnika. Mislim da je time u/kazao na aksiološko-književnopovijesnu relevantnost ne samo pojedinih pjesničkih produkcija nego i modela, s implicirajućom teorijskom bitnošću,

premda mi se, i usprkos takvoj logičkoj i opravdanoj poziciji, zahtjev za opisom inih paradigmi čini nužnim. Nužnim i zbog toga što Milanja uvodi vlastitu periodizaciju i teorijsku nominaciju (u smislu imenovanja poetskih modela) koju se iz teksta može prepoznati, premda ne i do kraja zaokružiti.

U četvrtoj, dvotomnoj knjizi posvetiti će se grupacijama offaša, kvorumaša te postista. I dok će se kratkotrajna grupa književnika vezana uz *Off* određivati na temelju antitradicionalnosti te antiinstitucionalizma i uspjeti profilirati Branka Maleša kao glavnog pjesničkog kritičara, dotle će *Quorum* biti kudikamo kompleksniji projekt. Jezični ludizam, postmodernistička nova tekstualnost, sintetički prevrednovano tradicijsko iskustvo te nova tekstualnost neka su od uporišta kvorumaša koje podastire Branko Čegec, a koje Milanja detaljno obrazlaže. Što se tiče imena, četiri su ključna pjesnika/kritičara – B. Čegec, M. Mićanović, K. Bagić te G. Rem. Kao jednu od njihovih glavnih karakteristika autor ističe njihovu postmodernističku eklektičnost što bismo danas, tridesetak godine kasnije, mogli promatrati kao interdisciplinarnost, hibridnost i sl. Svima je njima zajednička svijest o fragmentiranome svijetu i tekstu te “simulakrumiranome” subjektu. Tu će svijest, kao i onu vezanu uz ine poetike hrvatskoga pjesništva, preuzimati posisti kojima je glavna karakteristika, po Milanji, ponavljanje na većini razina – razini subjekta, identiteta, predmetnosti, tehničkom (stilskom) planu pjesme te na estetičkoj razini.

Tvrtko Vuković, na temelju Milanjina projekta, upozorava na činjenicu kako se kroz poetske mijene može pratiti i duh vremena jednoga društva kroz njegove paradigme, ideologije, kulture, jezika, medija itd., mijene koje detektira i analizira i sam Cvjetko Milanja. Usto, autor će svojim uvidima umnogome utjecati na suvremenu pjesničku kritiku – B. Bošnjaka i B. Maleša, T. Vukovića i, svakako, na mene.

Poststrukturalistički, osobito dekonstrukcijski, *um* koji je u temelju *tekstualističke teorije* pitanjaša znatno utječe i na Milanjin stil pisanja, a imajući pri tomu u vidu cjelokupnu autorovu znanstvenu stilematiku kao predložak. Pod utjecajem francuskih poststrukturalističkih filozofa i teoretičara Milanja demonstrira sveobuhvatnost teksta kao mjesta susreta i užitka u označavanju. Njegovi tekstovi, analogno tekstovima o kojima kritički piše, dopuštaju da ih dekonstruiraju njihovi vlastiti predlošci po samoj jezičnoj shemi. Osobito bi se to moglo reći za Kolibaševu stilematiku. U svojevrsnom zrcalnom efektu jedan se tekst inskribira u drugi, u/pisuje u njegov gramatički kod. Riječ je više o sintaktičkoj usložnjenosti, osobito o karakterističnome višestrukome umetanju rečenica unutar umetnutih reče-

nica negoli o terminološkom instrumentariju podjednako dekonstrukcijski, semiotički i fenomenološki determiniranom. Ta će rečenična *arhitektonika* jednim (premda manjim) dijelom svjesno skretati pažnju s predstavljenih *predmeta*/tekstova kako bi manifestirala vlastitu pokretljivost. Jer ako je *diranje u jezik* zadiranje u gramatičke, socijalne, povijesne, kulturološke kodove onda Milanjini tekstovi sebe žele upisati, pozicionirati unutar tih djelatnosti istim onim “hermetičnim” odnosom prema drugim tekstovima znanstvene provenijencije kao što se poetski tekstovi tekstualističkih i poststrukturalističkih književnika odnose prema tradicionalnijim “književnicama”. Tako da ti tekstovi, rekla bi Kristeva, postaju poprištem igre gdje se događa epistemološko, pa i društveno preustrojstvo. Jer, Milanjini tekstovi su *arhitektonski* upravo zato što nisu zbir gramatičkih pravila, već su to u onome doziranome Višku koji implicira književnoteorijsku, pa i društvenu povijest na kojima se, u biti, što nije paradoksalno, i konstituiraju.

LITERATURA

- Beck, Ulrich: *The Reinvention of Politics: Rethinking Modernity in the Global Social Order*, Polity Press, Cambridge 1997.
- Đurić, Dubravka: *Politika poezije*, Ažin, Beograd 2010.
- Foucault, Michel [Fuko, Mišel]: *Riječi i stvari*, Nolit, Beograd 1971.
- Giddens, Anthony: *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, Stanford 1990.
- Goldberg, RoseLee: *Performans: od futurizma do danas*, Test! – teatar studentima, URK – Udruženje za razvoj kulture, Zagreb 2003.
- Marx, Karl: *Rani radovi*, Naprijed Zagreb 1981.
- Milanja Cvjetko: *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000*, III. dio, Altagama, Zagreb 2003.
- Milanja, Cvjetko: *Doba razlika*, Stvarnost, Zagreb 1990.
- Milanja, Cvjetko: *Pusta zemlja hrvatska* Quorum, br. 1, Zagreb 1995, str. 31–34.
- Nagy, Gregory: *Poetry as performance – Homer and beyond*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- Paić, Žarko: *Politika identiteta – kultura kao nova ideologija*, Antibarbarus, Zagreb 2005.